

УДК 930.2(477+438)“1918/1939”

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Леонід ЗАШКІЛЬНЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна

Розглянуто відновлення і розвиток українських науково-історичних інституцій та історичної науки на західноукраїнських землях у складі Польщі міжвоєнного періоду й налагодження наукового життя істориків після закінчення Першої світової та польсько-української воєн. Показано, що українські історики з Галичини і Наддніпрянщини змогли, всупереч складним політичним обставинам, зберегти і примножити нагромаджений у попередній період національний гуманітарний потенціал, розбудувати і зміцнити громадські наукові установи, розробити і впровадити нову “державницьку” схему української історії і, таким чином, відіграти важливу роль у формуванні національної самосвідомості українців.

Ключові слова: українська історична наука, міжвоєнна Польща, історія України.

До початку Першої світової війни в Галичині сформувався потужний центр українського політикуму, громадянського суспільства, національно-культурного руху та історіографії, який відіграв провідну роль у реалізації завдань національно-визвольної боротьби українців загалом. Унаслідок поразки українського національного руху 1917–1921 рр. території Галичини, Західної Волині, Підляшшя і Берестейщини опинились у складі відновленої Польської Республіки. Становище і розвиток західноукраїнських земель під владою Польщі на сьогодні докладно, а часом й емоційно, презентовані в сучасній українській історіографії.

В еволюції суспільної думки і формуванні суспільної свідомості української спільноти в Польщі міжвоєнного періоду помітну роль відіграла українська історична наука, осередки якої продовжували діяти і розвиватися всупереч несприятливим обставинам і політиці польських урядів. За останні шість десятиліть розвиток історичних студій на західноукраїнських землях у науковій літературі представлено в загальних рисах¹. У незалежній Україні вийшли друком

¹ Узагальнюючі нариси про галицьку історіографію та загалом українську історіографію в Польщі були підготовлені багатьма знаними істориками, зокрема, Дмитром Дорошенком, Миколою Андрусяком, Борисом Крупницьким, Олександром Оглоблиним, Іриною Колесник, Ярославом Калакурою та ін. Див.: Андрусяк М. Українська історіографія 1921–1930 рр. / Микола Андрусяк // Літопис Червоної Калини. Львів, 1932. Число 9–10; Його ж. Українська історіографія: Погляд на розвиток і характер української історіографії упродовж 900 років (1039–1939) / Микола Андрусяк // Збірник Українського наукового інституту в Америці. Сент-Поль; Прага, 1939; Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право /

численні монографії та статті, присвячені багатьом знаним українським історикам першої половини ХХ ст., перелік яких є довгим, а зміст – традиційним, не позбавленим апологетичних тенденцій.

Зрозуміло, що в обмеженій розміром статті немає можливості навіть приблизно висвітлити широке коло питань української історіографії в Польщі міжвоєнного періоду. Тому, щоб спробувати визначити місце цієї історіографії у загальному русі національної історичної думки вказаного часу, намагатимемося зупинитися на вибраних питаннях заявленої теми, зосередившись, зокрема, на організаційних і теоретичних аспектах її еволюції.

Після поразки в польсько-українській війні за Галичину 1918–1919 рр. та інкорпорації західноукраїнських земель до складу Польської Республіки, напруження у відносинах української спільноти з польською владою та громадськістю тривалий час залишалося без змін. Українські політичні партії та громадські організації не визнавали польського адміністрування, вважали польську владу “окупаційною”. Водночас, перехід до мирного життя вимагав творення хоча б елементарних форм господарської і політичної діяльності, які б зберігали національний суспільний капітал. Створені ще в австрійські часи українські культурні, освітні та наукові організації відновлювали свою діяльність. Серед них найвпливовіші позиції посідало Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), навколо якого гуртувалися найкращі інтелектуальні сили. Становище товариства, позбавленого урядової підтримки, в післявоєнних умовах було непростим. У червні 1922 р. історик, учень Михайла Грушевського Іван Крип’якевич, який був секретарем Історичної секції товариства, в листі до свого колеги історика та учня того ж М. Грушевського Степана Томашівського писав:

Наукове життя у нас дуже ослабло. В історичній секції у Львові працюємо в дуже невеликому складі [...] Видань спеціальних секцій не видавали, в *Записках* [НТШ], що появлялися рідко, також історичних праць небагато [...] Більше маю надію на еміграцію [...] бо з нашого провінціалізму тяжко тут на місці добутись².

Тоді, коли західноукраїнські землі переживали складні післявоєнні часи, а галицький політикум продовжував перебувати у “стані війни” з Польщею, українська молодь і поміркована інтелігенція шукали шляхи і вчилися самостійному будівництву національного життя з прицілом на майбутнє. Вже 19 вересня 1919 р. на засіданні секцій НТШ, за пропозицією Василя Щурата

Дмитро Дорошенко. Київ, 1996; Колесник І. Українська історіографія XVIII – початку ХХ ст. / Ірина Колесник. Київ, 2000; Крупницький Б. Історіознавчі проблеми історії України (Збірник статей) / Борис Крупницький. Мюнхен, 1959; Оглоблин О. Українська історіографія 1917–1956 / Олександр Оглоблин. Київ, 2003 (перше видання 1957 р.); Масненко В. Історична думка та націотворення в Україні (кінець XIX – перша третина ХХ ст.) / Віталій Масненко. Київ; Черкаси, 2001; Калакура Я. Українська історіографія. Курс лекцій / Ярослав Калакура. Київ, 2004 та ін.

² Листи Івана Крип’якевича до Степана Томашівського (червень 1922 – червень 1930). Підготувала Н. Бортняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2001. Вип. 8: Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. С. 397.

було схвалене рішення не чекати “милості” від польської влади, а організувати “університетські курси” в складі двох факультетів – філософічного (філософського) і правничого, у зв’язку з якими був би й теологічний факультет, організований митрополитом Андреем Шептицьким. На цьому ж засіданні затвердили програми курсів (“викладів”), які запропонували “др. Вергановський – право, др. Щурат – філологія, др. Крип’якевич – історія”³.

Університетські курси, які через заборону польської влади перетворилися на Український таємний університет (офіційна назва – Український університет у Львові), стали важливим чинником реалізації ідеї творення автономного національно-культурного життя у міжвоєнній Польщі. Упродовж 1921–1925 рр. цей університет підготував чимало українських студентів, зокрема істориків, які згодом відіграли гідну роль у розвитку національної науки. Він також сприяв консолідації українських інтелектуальних сил, виявленню високих патріотичних мотивів науковців, готовності служити національній справі.

На такий потужний український чинник змушена була зважати польська влада, яка зрозуміла, що простою заборонаю справи не вирішити, а треба шукати компромісних рішень. І тому в 1924–1925 рр. вона вдалася до кроків з метою створення державного українського університету. Справа перебувала на стадії вирішення, і, навіть, прем’єр польського уряду Владислав Грабський у вересні 1924 р. надіслав представникові української частини спільної українсько-польської університетської комісії професору Кирилу Студинському листа, в якому вітав його з успішним веденням справи зі створення українського університету в Польщі (зокрема, йшлося про “Організаційну комісію українського університету” – Л. 3.) й висловлював надію, що “по мірі поліпшення стосунків між польським і українським суспільствами не буде таким далеким день, коли сеймовий закон остаточно визначить місце осідку Українського Університету на землях, заселених у більшості українцями”⁴. Проте, внаслідок втручання в університетську справу українських політиків, які продовжували перебувати на позиціях безкомпромісного ставлення до польської держави, все це закінчилося невдачею⁵.

Щодо Українського університету у Львові, то, незважаючи на заборону влади, його діяльність успішно тривала майже п’ять років: у період найбільшого розвитку на чотирьох “виділах”, тобто факультетах (філософічному, правничому, медичному і технічному) навчалася понад 1 300 студентів, а викладання

³ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові), ф. 309, оп. 1, спр. 38, арк. 1.

⁴ ЦДІА України у м. Львові, ф. 362, оп. 1, спр. 47, арк. 96.

⁵ Про справу українського університету написано чимало праць, зокрема, див.: Мудрий В. Боротьба за огнище української культури в західних землях України / Василь Мудрий. Львів, 1923; Його ж. Під знаком “нелегальщини” / Василь Мудрий. Львів, 1924; Його ж. Український Університет у Львові у рр. 1921–1925 / Василь Мудрий. Нюрнберг, 1948.

провадили 55 професорів і доцентів⁶. На філософічному факультеті у 1921 р. сформувалось відділення історії (“Семінар для української історії”), на якому майже всі заняття проводив І. Крип’якевич, а окремі курси викладали Мирон Кордуба та Богдан Барвінський. Спочатку на історію записався лише один студент (!), але вже до кінця літнього семестру 1921 р. на двох відділеннях історичного семінару (“нижчому” і “вищому”) навчалося 30 студентів; у 1921–1922 рр. їх було вже 55 (у 1922–1923 рр. – 45)⁷. У 1923 р. заняття в таємному університеті припинилися, передусім через заборону польської влади і погрози викладачам та студентам.

Із віддаленням у часі від воєнних подій актуальнішим ставало питання пошуку і розробки нових форм проживання українців у складі Польської держави, конституційні підстави якої створювали для цього певний правовий ґрунт. Про зміну настроїв серед української інтелігенції і громадянства, потребу віднайдення нових шляхів для збереження національного культурного життя свідчили численні факти. Вже влітку 1922 р. у листі до С. Томашівського І. Крип’якевич скептично оцінював політику українських політичних сил в Галичині, що орієнтувалися на еміграційний уряд ЗУНР Євгена Петрушевича, і писав:

Цінна є органічна праця (підкреслення наше – Л. З.), яка ведеться у найтяжчих відносинах, – вже знайшли ми нові методи і вміємо собі радити... Деякі позиції відзискані вже вповні. Але відносини аномальні і важкі дуже [...] А дуже важне було б фактичну органічну працю зв’язати з загальною ідеологією: є у нас клич “держава в державі”, але потребує ще розроблення і аргументації⁸.

Подібні думки розвивали й українські студенти Українського університету у Львові у листі-меморіалі до С. Томашівського в березні 1923 р. Вони скаржилися на невдачі українських політиків у творенні українських вищих шкіл у Польщі, використання справи українського університету в своїх вузько-політичних цілях, залишення українських студентів на призволяще і цькування тих, хто був змушений піти на навчання до польських університетів або виїхати за кордон (таких було понад 1 350 осіб). Відзначаючи, що “не важливо, від кого одержувати знання, головне – для чого їх застосовувати”, студенти стверджували свої патріотичні позиції та готовність працювати для України. Вони просили С. Томашівського презентувати їхню позицію в засобах масової інформації⁹.

⁶ Чимало матеріалів про Український університет у Львові, на які ми посилаємося, збереглося в архіві І. Крип’якевича: Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі – ВР ЛННБУ), Архів І. П. Крип’якевича, № 149 (“Український університет 1920–1922”), “Список викладачів і студентів 1921–1922 рр.”. Б/к.

⁷ ВР ЛННБУ, Архів І. П. Крип’якевича, № 170 (“Семінар Українського університету 1920–1923”), “Історичний вісник. Орган студентів істориків Українського Університету у Львові. Виходить неперіодично”, 1923. Число 1. Б/к.

⁸ Листи Івана Крип’якевича до Степана Томашівського (червень 1922 – червень 1930), лист 8 червня 1922 р. С. 399.

⁹ ЦДІА України у м. Львові, ф. 368, оп. 1, спр. 144, арк. 25–28 зв.

У колах українських учених ідея “органічної праці” в тодішніх непростих умовах була єдиним шансом зберегти напрацьовані здобутки. Відповідаючи на лист С. Томашівського, який пропонував більшу увагу звернути на “культуру”, а не “політику”, І. Крип’якевич наголошував:

[...] Аж дивно мені, як зійшлися (ваші думки – Л. З.) з думками моїми і деяких товаришів. Саме перед тижнем говорили мені про це, як вийти б з тої безвихідної вулиці, і дійшли до таких самих висновків: обмежити “політику” і взятись до глибшої праці на культурному й економічному полі.

Водночас, І. Крип’якевич називав імена тих людей, які були з ним однодумцями щодо необхідності зміни політики загалом (усі були членами НТШ – Юліан Павликовський, Володимир Целевич, Володимир Бачинський, Мирон Кордуба)¹⁰.

Проте процес зміни поглядів і дій української громади й політиків тривав ще певний час. Значною мірою це пояснювалося недолугою політикою польської влади, яка прагнула не допустити розвитку “української стихії” в Польщі. Восени 1923 р. серед українських істориків виникла ідея утворити Українське історичне товариство (УІТ) за зразком діючого Польського історичного товариства. З цією метою було складено Статут товариства, який базувався на зразках документів інших наукових і громадських організацій. 23 липня 1924 р. Статут УІТ разом з відповідними документами подали до Львівського воєводського управління з метою його реєстрації й отримання дозволу діяльності. Під поданням підписалися відомі українські історики і громадські діячі, зокрема Б. Барвінський, В. Вергановський, І. Кривецький, І. Крип’якевич, М. Кордуба, В. Охримович та інші. Проте, вже наступного дня надійшов лист від Дирекції поліції у Львові, у якому йшлося, що за дорученням воєводства Дирекція поліції уповноважена повідомити засновникам товариства про відмову в його реєстрації у зв’язку з тим, що поданий Статут не відповідає вимогам закону про громадські об’єднання від 15 листопада 1867 р. (!) і, зокрема, в ньому не окреслено обов’язків т. зв. “підпомагаючих” членів товариства, а також не з’ясовано, як повинні “вирішуватися всі спори, що виникають зі стосунків товариства”¹¹. З цього стало зрозуміло, що влада не допустить створення ще одного вогнища українського національної думки. Так само зустріла заборону влади ідея двох знаних істориків – Мирона Кордуби та Іларіона Свенціцького – того ж 1924 р. заснувати при НТШ “Інститут україно-слов’янознавства та української історії”. Але тут на перешкоді стали як матеріальні труднощі товариства, так і небажання деяких членів НТШ підтримати цю ідею¹².

¹⁰ Листи Івана Крип’якевича до Степана Томашівського (червень 1922 – червень 1930), лист 10 січня 1923 р. С. 406.

¹¹ ВР ЛННБУ, Архів І. П. Крип’якевича, № 150 (“Наукове Товариство імені Шевченка”), “Статут Українського історичного Товариства у Львові”, “Pismo Dyrekcji policji we Lwowie do założycieli Stowarzyszenia Ukraińskiego Historycznego Towarzystwa”, б/к.

¹² Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923–1925. Львів, 1926. С. 18.

Академічний сенат Українського університету у Львові (початок 1920-х років).
Перший зліва у передньому ряді – Мирон Кордуба

Мирон Кордуба

Іван Крип'якевич

НТШ гуртувало більшість галицьких українських істориків, а також українських учених з інших теренів, включно з УСРР. Вони об'єднувалися в рамках Історично-філософичної секції товариства, якою фактично майже впродовж всього міжвоєнного періоду керував І. Крип'якевич, та її комісій. Під керівництвом секції діяло спочатку чотири комісії (Археографічна, Бібліографічна, Етнографічна і Термінологічна). Згодом до них додалися Правнична (1926), Статистична (1927), Шевченкознавча (1929), Сходознавча (1929) комісії. У комісіях працювало майже 100 дослідників, переважно істориків, філологів, правників, філософів¹³. Фактично, ті самі історики співпрацювали також з іншими громадськими і культурно-освітніми організаціями Галичини – Товариствами “Просвіта”, “Рідна школа”, “Червона Калина” тощо. В них вони долучалися до формування національної свідомості через поширення історичних знань.

Після невдачі зі створенням державного Українського університету, митрополит Андрей Шептицький 1928 р. створив приватний вищий навчальний заклад – Богословську академію, яка мала стати основою майбутнього університету. З академією співпрацювало декілька відомих світських і церковних істориків, зокрема Микола Чубатий, Іван Крип'якевич, Ярослав Пастернак, Юрій Полянський, Костянтин Чехович та інші.

Тривалий час, до початку 1930-х років, польські правлячі кола намагалися гальмувати розвиток української культури і науки. Проте, після кризових подій 1930 р. в Польщі (кризи парламентської системи, “пацифікації” українських сіл), владна верхівка режиму “санації” Юзефа Пілсудського була змушена піти на певні поступки українцям. Від цього часу почалися різного роду перемовини з українським політикумом з наміром зменшити напругу в українсько-польських відносинах. Вони призвели до угоди “нормалізації” 1935 р., яка відродила надії українців на рівноправне трактування і задоволення їхніх національно-культурних потреб¹⁴. Проте, вже 1937 р. польська верхівка відмовилась від положень угоди і повернулася до політики обмеження прав українців. Однак, у 1930-ті роки умови для розвитку української науки і культури, а також господарського життя дещо покращились, і це спричинило інтенсифікацію культурної роботи на всіх напрямках.

¹³ Див.: Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923–1925. Львів, 1926; Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за роки 1926–1930. Львів, 1930; Найда О. Окремі аспекти діяльності Історично-філософичної секції Наукового товариства ім. Шевченка. 1913–1940 роки / Оксана Найда // З історії Наукового товариства ім. Шевченка. Збірник доповідей і повідомлень наукових секцій і конференцій НТШ у Львові. Львів, 1998. С. 24–31.

¹⁴ Докладніше див.: Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.) / Леонід Зашкільняк // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939). Матеріали міжнародної наукової конференції, Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р. Дрогобич, 2005. С. 34–45.

Одним з елементів зменшення напруги в українсько-польських відносинах стала діяльність української наддніпрянської еміграції в Польщі. Незважаючи на різні зобов'язання польських урядів щодо угод з СРСР про депортацію діячів УНР з Польщі, останні продовжували співпрацювати, насамперед з прибічниками Ю. Пілсудського і від 1926 р. брали участь у створенні та реалізації ідей “прометеївського” руху, організованого пілсудчиками з метою послаблення СРСР шляхом підтримки антирадянського руху поневолених народів¹⁵.

Українській наддніпрянській еміграції вдалося згуртуватися в Польщі і використати наявні можливості збереження національного потенціалу. Ще під час перебування українських військовиків УНР в польських таборах інтернування, там було організовано низку національно-культурних товариств. Зокрема, в червні 1921 р. у таборі м. Ланьцут відкрили “Український Народний Університет” (ректором став історик, професор Василь Біднов) у складі чотирьох факультетів: історико-філологічного, математико-природничого, економічного і військового¹⁶. Проте, він проіснував лише рік, а потім табори були ліквідовані. Частина українців оселилася у м. Каліш, де утворила Українську Станицю, в рамках якої розвинулось українське національно-культурне життя. В Каліші було відроджено також Українське воєнно-історичне товариство (УВІТ), яке започаткувало й у співпраці з галицькими дослідниками успішно розвинуло студії з воєнної історії¹⁷.

Згодом, 1925 р. у Варшавському університеті створили Студіум православного богослов'я, де викладали такі відомі українські історики, як Іван Огієнко, Василь Біднов, Олександр Лотоцький, В'ячеслав Заїкін. Найповнішим втіленням інституціоналізації наукового життя української наддніпрянської еміграції в міжвоєнній Польщі став Український науковий інститут у Варшаві (УНІ), створений 1930 р. в рамках “прометеївського” руху. Попередником УНІ були “Вищі українознавчі курси”, організовані секцією Українського Центрального

¹⁵ “Прометеївський” рух отримав назву від Організації “Клуб Прометей”, створеної на зламі 1925–1926 рр. за підтримки Міністерства закордонних справ і Генерального штабу Війська Польського з числа емігрантів народів Російської імперії, що опинилися за кордоном після поразки у боротьбі з більшовиками. Офіційним головою організації став українець, професор Роман Смаль-Стоцький – неофіційний посол Державного Центру УНР у Варшаві. З 1928 р. організація підпорядковувалась експозитурі № 2 Другого відділу Генерального штабу Війська Польського. За сприяння “прометеївського” руху створено декілька науково-дослідних інститутів, які займалися вивченням народів СРСР, у тому числі Український науковий інститут у Варшаві. Докладніше див.: *Комар В.* Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.) / Володимир Комар. Івано-Франківськ, 2011. С. 144–155.

¹⁶ *Портнов А.* Наука у вигнанні. Наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919–1939) / Андрій Портнов. Харків, 2008. С. 94–95.

¹⁷ Див.: *Портнов А.* Наука у вигнанні... С. 104–105; *Дашкевич Я.* “Історія українського війська” – проблематика, автори, видавці / Ярослав Дашкевич // *Історія українського війська* (від княжих часів до 20-х років XX ст.). Видання 4-те, змінене і доповнене. Львів, 1992. С. III–VIII.

Комітету¹⁸, на яких викладали такі українські історики, як О. Лотоцький, Р. Смаль-Стоцький, М. Кордуба та інші. Проте, УНІ не став навчальним закладом, а виконував функції науково-дослідної установи. Від початку його очолювали наддніпрянці О. Лотоцький, Р. Смаль-Стоцький, В. Садовський, але в роботі брали участь також окремі галицькі історики та літератори, зокрема М. Кордуба, Б. Лепкий. Працівниками інституту були знані польські історики Марцелій Гандельсман, Оскар Галецький, Януш Волінський та інші. Величезна наукова робота працівників УНІ проводилась у трьох відділах, з-поміж них української політичної історії та історії культури, п'яти комісіях і трьох семінарах. За порівняно короткий період діяльності (до 1939 р.) інститут опублікував значну кількість наукових видань з історії та культури українського народу, праць про життя в радянській Україні, 16 томів академічного видання творів Тараса Шевченка, інші роботи, які виходили друком в 13-ти серіях “Праць” інституту¹⁹.

Повернення польської влади обличчям до “української справи” було пов’язане також з геополітичним становищем країни – загостренням небезпеки агресивних дій як з боку східного, так і західного сусідів. Серед польських публіцистів і політиків зростало розуміння необхідності піти на певні поступки українцям. Однак, як переконливо доводить сучасний український дослідник Володимир Комар, ці поступки, що відбувалися під повним контролем Другого відділу Генерального штабу Війська Польського, мали на меті насамперед нейтралізацію радикальних сил українського національного руху і проведення патерналістської політики відносно українців²⁰. Унаслідок усної угоди про “нормалізацію” відносин між представниками Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) і польськими урядовими колами, якої було досягнуто в квітні-травні 1935 р., українці в Польщі отримали певні полегшення в культурній та господарській сферах²¹.

Незважаючи на перешкоди в організаційному та ідейному розвитку культурного і наукового життя українців в Польщі, у 1930-ті роки спостерігався помітний поступ українських науковців. Він проявився у збереженні та розширенні українських інституцій. Зокрема, 1936 р. в складі Історично-філософської секції НТШ створили нові комісії – Старої історії України, Історично-джерелознавчу, Музикологічну²². Загалом, на середину 1930-х років виходило 77 українських

¹⁸ Український Центральний Комітет – громадська організація, створена наддніпрянськими українськими емігрантами 1921 р. з метою допомоги своїм землякам у Польщі. Водночас УЦК був громадською базою Уряду УНР.

¹⁹ Див.: Український Науковий Інститут за п’ять літ його існування 13.III.1930 – 13.III.1935. Варшава, 1935; *Портнов А.* Наука у вигнанні... С. 155–186; *Комар В.* Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). С. 250–255.

²⁰ *Комар В.* Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). С. 274–280.

²¹ Докладніше див.: *Зашкільняк Л.* Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920–1939 рр.). С. 41–45.

²² Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові за час від 1.I.1935 – 25.XII.1937. Число 73. С. 51.

періодичних видань, серед яких – 22 політичних, 11 культурно-освітніх, 11 наукових, сім господарських тощо. А загалом українці в Польщі могли знайомитися з 125-ма періодичними виданнями²³. Разом з тим, НТШ упродовж міжвоєнного періоду випустило 28 одиниць різних періодичних видань, починаючи з фундаментальних “Записок НТШ” і закінчуючи малоформатними “Історичними листками”, що висвітлювали історію України²⁴.

Якщо звернутись до питання спрямування української історіографії в міжвоєнній Польщі, треба насамперед відзначити, що “стан війни” з польською державністю не міг тривати безкінечно. Потреба перейти від “війни з окупантом” до “органічної праці” вимагала переосмислення багатьох світоглядно-ідейних засад національної ідеології. Насамперед це торкалося визначення співвідношення “народ-нація” й “інститут держави в історії України”. Боротьба за утворення самостійної Української держави та її невдача в першій чверті XX ст. спричинили пошук причин такого стану речей. Популярна і поширювана схема української історії М. Грушевського акцентувала увагу на етносоціальних аспектах національного минулого, протиставляла роль народних мас інституту держави, як ворожого цим масам (що не означало “антидержавності” М. Грушевського).

Українські події першої чверті XX ст. давали підстави з інших позицій подивитися на роль держави як чинника забезпечення існування народу. Така переоцінка мала торкнутися багатьох методологічних сторін трактування українського минулого. Трансформацію поглядів констатував один з учнів М. Грушевського І. Кревецький в знаному нарисі “Українська історіографія на переломі”, опублікованому 1924 р. в “Записках НТШ” як рецензія на праці С. Томашівського та В’ячеслава Липинського. Він наголосив на тому, що в XIX ст. українська історіографія не знала поняття “нації” як державної спільноти, тоді як тогочасні умови вимагали сприймати національну спільноту, як більш різноманітний організм, аніж просто “народні маси”. Без усвідомлення цього була неможлива реалізація української державної ідеї. А без переосмислення історії України неможливе досягнення національної державності. Всіляко пропагуючи ідеї В. Липинського і С. Томашівського, висловлені ще до Першої світової війни, І. Кревецький постулював три найголовніших чинники, з допомогою яких треба сконструювати нову концепцію історії України: земля (територія), нація, держава²⁵. Держава у цій схемі виступала закономірним результатом територіального розвитку нації на шляху до державності, шляху, яким пройшли всі європейські народи.

²³ Див.: *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. Warszawa, 1935. N 8 (24 lutego). S. 88.

²⁴ Див.: Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939). Анотований покажчик / Комісія бібліографії і книгознавства. Науково-довідкове видання. Серія I, Бібліографія. Т. 1. Львів, 1991.

²⁵ *Кревецький І.* Українська історіографія на переломі / Іван Кревецький // *Записки НТШ*. Львів, 1924. Т. 134–135. С. 161–184.

Продержавницьке спрямування української історіографії, яке перегукувалося з позитивістським державно-правничим напрямом в європейській історіографії кінця XIX – початку XX ст., стало майже всезагальним серед українських істориків у Польщі – як в Галичині, так і в інших частинах країни. Немає сумніву, що таке спрямування історичних досліджень було нав'язане політичною кон'юктурою, але, водночас, відповідало загальним тенденціям науково-історичного пізнання, яке розглядало організовані людські спільноти у більш складній взаємодії етнічних, соціальних, господарських і правно-політичних чинників, серед яких держава тлумачилася не стільки елементом примусу, скільки – і насамперед – способом організації суспільного життя. Водночас, такий поворот в історичному мисленні означав глибоку ревізію в концепції української історії, яка перетворювалась з чинника етнічної консолідації на фактор політичної мобілізації.

Найбільш точну оцінку стану і завдань української історіографії в тодішніх умовах подав 12 червня 1922 р. І. Крип'якевич у листі до С. Томашівського. Він зазначав, що між ним і С. Томашівським немає відмінностей у поглядах на українську історію, наголошуючи:

Ми всі, молодші, пережили також нашу катастрофу, вдумувалися в її причини і глядімо на Вашу історію інакше, як дивилися 1913 і навіть 1918 р. Не відразу і не у всім можна перевести зміну: багато питань треба ще пережити і перебороти в собі..., але взагалі ми ідемо до основної ревізії [...] Але моя думка й амбіція в тому, щоби нашу історіографію вивести з її провінціалізму і ненауковості і хоч поволи приготувати дорогу критичній думці.

Далі І. Крип'якевич повідомляв, що береться формувати осередок людей з новими поглядами, які вже “переводять ревізію нашої історії”, називаючи серед них В. Липинського та І. Кревецького²⁶.

І. Крип'якевич сформулював завдання, які стояли тоді перед українською історіографією в умовах невдачі будівництва самостійної держави і потреби перетривати “лихі часи”. У листах до С. Томашівського він докладно накреслив програму творчої праці істориків на майбутній період. У листі від 2 січня 1923 р. І. Крип'якевич писав про потребу “не дати вичерпатися тій моральній силі, а підпомогти їй і скріпити реальними основами” в рамках “органічної праці”, а для цього, на його думку, необхідно було, насамперед, “старатися о праці синтетичні, передусім, щоби зірвати з ненависними “причинками” і “матеріалами”. А в листі від 10 січня 1923 р. він з ентузіазмом вітав пропозицію С. Томашівського писати для “Записок НТШ” огляди про розвиток західної історіографії і констатував:

²⁶ Листи Івана Крип'якевича до Степана Томашівського (червень 1922 – червень 1930), лист 10 січня 1923 р. С. 400.

[...] Треба кинути місток, хоч який невеликий поки що, між нашою провінційальною, вузькою історіографією і Європою. Дуже мститься на нас наше відчуження від європейської думки – і на методи, і на теми, і на цілیم закрою нашого дуже старосвітського дієписання²⁷.

Два згаданих вище завдання історіографії достатньо успішно реалізували українські історики в Польщі, що згуртувалися навколо НТШ й УНІ, а також українських громадських інституцій. У міжвоєнний період вони підготували й опублікували декілька методологічно важливих синтетичних праць з історії України. Вони написані з метою обґрунтувати прагнення українців до незалежної державності, але також для просвіти мас щодо ролі і значення держави в розвитку народу. Передусім треба згадати “Українську історію” С. Томашівського, що вийшла друком у Львові 1919 р. і слугувала підставою для переосмислення методологічних підстав українського історіописання²⁸. Проте, на нашу думку, щодо цієї роботи С. Томашівського, написаної ще до Першої світової війни, не можна говорити про чітке формулювання “державницької” версії української історії. Йдеться швидше про перехідний період від “народництва” (яке в українській версії можна кваліфікувати як поєднання романтизму і позитивізму) до “державництва” (поєднання позитивізму і неоромантизму)²⁹. Адже в центрі історичного процесу С. Томашівський ставив “процес творення української народности” та “початки національно-політичної ідеї”. А серед головних чинників, які визначали розвиток українського народу, він називав традиційні територіальні, господарські і культурні, а також “дух української історії” (!). Відповідно до цих головних чинників, історик визначав три провідні ідеї національного минулого: суперечності (“контрасти”) між лісовою та “степово-луговою” смугами української території, культурними впливами Заходу і Сходу і господарськими моделями Півночі та Півдня³⁰. Таким чином, можна ризикнути стверджувати, що С. Томашівський став свого роду попередником цивілізаційного підходу в українській історії, який поступово набирив сили в міжвоєнний період, щоби стати одним з провідних напрямів світової історіографії другої половини ХХ ст.

Синтеза і численні публікації С. Томашівського міжвоєнного періоду привернули увагу передусім до політичного виміру української історії, де, зрозуміло, державна організація опинилася в центрі уваги. Але політична історія України не могла не “прогнутися” під тягарем політичної ситуації, яку переживали

²⁷ Листи Івана Крип'якевича до Степана Томашівського... С. 405–406.

²⁸ Див. *Томашівський С. Українська історія. І. Старинні і середні віки* / Степан Томашівський. Львів, 1919.

²⁹ Ширше про ці питання див: *Зашкільняк Л.* Неоромантичні тенденції в українській історіографії початку ХХ століття / Леонід Зашкільняк // *Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku* / Praca zbiorowa pod redakcją Joanny Pisulińskiej, Pawła Sierżęgi, Leonida Zaszkilniaka. Wstępem opatrzył Jerzy Maternicki. Rzeszów, 2008. S. 320–334.

³⁰ *Томашівський С. Українська історія. І. Старинні і середні віки.* С. 1–15.

українці роз'єднаних земель. Черговий раз історіографія потрапила в заручники політики, вплив якої частково врівноважувався фаховим рівнем дослідників. Про це свідчили численні статті та монографії українських авторів, що з'явилися друком у міжвоєнне двадцятиліття. Одна з таких праць була написана, але неопублікована, знайом українським публіцистом і письменником Осипом Назаруком під час Першої світової війни³¹. Автор бачив мету своєї роботи в піднесенні свідомості українців, підкреслював, що “знання історії потрібне, щоб народ пізнав свою кривду і виступив в своїй обороні й здобув волю”³². Далі йшла розповідь про Київську, Галицько-Волинську, Козацьку держави і робився висновок, що “поконали” Україну не сусіди-вороги, а внутрішні “распри і незгоди”, низький рівень свідомості українців. Тому й відбудова державності – це, насамперед, відбудова свідомості, а зброя – “книжка, часопис і організація”.

Формування нової концепції історії України, яка мала підносити перш за все політичну свідомість мас, створювати мобілізаційний ресурс національно-визвольного руху, тривала впродовж всього міжвоєнного двадцятиліття. Погляди українських істориків на минуле країни не завжди співпадали. Але їх об'єднувало прагнення знайти і простежити насамперед державницькі елементи української історії. Це проявилось у концепції державних утворень на українських землях. Одними з перших авторів синтезу української державницької історії були учні М. Грушевського – Омелян Терлецький та Іван Крип'якевич.

Першим подав зачин державницького синтезу історії України професор Академічної гімназії у Львові Омелян Терлецький, опублікувавши у 1923–1924 рр. двотомну працю “Історія Української держави”³³, а в 1930-х роках доповнивши її ще кількома синтезами національної історії³⁴. Його схема історії України була оригінальною і протиставляла “історію маси” історії держави. Дослідник визначив три доби української історії – княжу, козацьку і нову, змістом яких була зміна форм української державності від станової князівської до станової козацької та відродженої “європейської” (УНР і ЗУНР). Він докладно обґрунтовував причини їхнього занепаду і стверджував, що в державно-цивілізаційному ракурсі Україна розвивалася подібно до інших європейських країн, але зазнала руйнівних впливів та агресії східних ідеологій і сусідів. Зокрема, О. Терлецький наголошував на

³¹ Неопублікований рукопис праці О. Назарука “Історія України”, що була підготовлена за підтримки Союзу Визволення України і присвячувалась Українським Січовим Стрільцям, зберігається у фонді цього публіциста і громадського діяча (ІЦДІА України у м. Львові, ф. 359, оп. 1, спр. 51, арк. 1–279).

³² Там само. Арк. 1.

³³ Терлецький О. Історія української держави / Омелян Терлецький. Львів, 1923. Т. 1: Княжа доба; *Його ж.* Історія української держави. Львів, 1924. Т. 2: Козацька доба.

³⁴ Терлецький О. Історія України: княжа доба / Омелян Терлецький. Львів, 1936; *Його ж.* Історія України: козацька доба / Омелян Терлецький. Львів, 1936; *Його ж.* Історія України від 1728 до 1917 р. / Омелян Терлецький. Львів, 1936; *Його ж.* Історія України від 1917 р. до найновіших часів / Омелян Терлецький. Львів, 1936; *Його ж.* Історія України. Нове переглянене й доповнене видання / Омелян Терлецький. Львів, 1938.

тому, що внаслідок об'єктивних географічних умов в українському суспільстві “постало два нездатних до політичного життя “зразків” українців – з анархічним польсько-магнатським світоглядом і зі степовим світоглядом”, але обидва не визнавали ніякої держави. Проте, національне відродження українців вселяло впевненість, що нова українська державність неодмінно відновиться³⁵.

Не менш оригінальні ідеї в оцінці української історіографії О. Терлецький пропагував в одній з лекцій (“Головні напрями в українській історіографії новіших часів”), прочитаній на курсах українських учителів у 1938 р. Він простежив розвиток української історичної думки від найдавніших часів до сучасності та переконливо показав нерозривний зв'язок історичної думки і національної ідеології на всіх етапах. Дослідник визначив чотири негативні хвилі впливу на українську історичну думку та історіографію – “московський”, “польський”, “демократичний” і “космополітичний”, відповідно до яких сформувались і діяли напрями в українській історичній літературі. Їм відповідали “романтично-народницький” (Микола Костомаров), “песимістичний” (Пантелеймон Куліш), “громадянсько-народний” (Володимир Антонович – Михайло Грушевський) і, нарешті, “державницький” (В. Липинський, С. Томашівський, І. Крип'якевич) напрями української історіографії. Тільки останній напрям, на його думку, науково поставив питання про роль державної організації суспільства як головну умову його існування. Підсумовуючи причини пізнього формування української державної ідеї та ідеології, О. Терлецький визначив такі чинники: “Існування степу, сусідство з ордою, внутрішні контрасти з існуванням двох негативних типів в українському громадянстві і врешті агресивна політика Польщі і Москви супроти України”³⁶.

Треба відзначити, що І. Крип'якевич не менш, а можливо й більш активно спричинився до написання синтез з історії України. Ще в грудні 1921 р. у листі до І. Кревецького, характеризуючи наукове життя в Галичині, він писав: “Я теж пішов на підручники: пишу історію української культури, Історію війська, Історію держави XVII–XVIII в. etc. Про державу теж викладаю, веду теж семінар і приготвую деякі методичні *subsidia* для студентів”³⁷.

³⁵ Терлецький О. Історія України. Нове переглянене й доповнене видання. С. 383–385. Див. також: Гудь Б. Омелян Терлецький – автор першої “Історії Української держави” / Богдан Гудь // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. С. 580–590; Полянський О. Публікації Омеляна Терлецького у виданнях “Просвіти” / Олег Полянський, Руслана Полянська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2010. Вип. 19: “Просвіта” – оберіг незалежності та соборності України. С. 453–460.

³⁶ ВР ЛННБУ, О. А. Терлецький, 18 / п.І, арк. 1–14.

³⁷ З листування Івана Крип'якевича та Івана Кревецького. Підготував Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2001. Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. С. 386–387.

З тих студій І. Крип'якевича вийшло декілька популярних синтез, призначених для середніх шкіл і гімназій, вищих шкіл, для ширшого загалу³⁸. Більшість з них мали насамперед просвітницький характер і розвивали думки про тяглість української державності. Найвищого рівня синтезаторський талант І. Крип'якевича досягнув у підготовленій 1938 р., але виданій тільки після Другої світової війни на Заході під псевдонімом І. Холмський “Історії України”³⁹. Погляди І. Крип'якевича були співзвучні з міркуваннями С. Томашівського та О. Терлецького. Водночас, він вніс деякі нові риси у синтетичну візію минулого, виокремивши період “української державності за гетьманів 1648–1782” як одноцільний час, глибше, ніж інші дослідники, опрацював господарські питання, побут і стан свідомості населення України в різні періоди.

Як і всі інші історики державницького напрямку, І. Крип'якевич дотримувався “оптимістичного” погляду як на минуле, так і на майбутнє української державності. Він вважав, що славне минуле Київської Русі та Гетьманщини, разом із національним відродженням XIX і XX ст. робить неминучим постання самостійної Української держави. І. Крип'якевич, завершуючи свою синтезу 1938 р., підкреслював, що для української історії можна виокремити три провідні “моменти”: по-перше, неухильне, всупереч багатьом перешкодам, формування “національної індивідуальності” (читай – національної свідомості, ментальності – Л. З.); по-друге, пошук оптимальних державних форм організації українства провадив до необхідності об'єднання розрізнених українських земель і утворення єдиної української держави; по-третє, українська культура стала такою внаслідок господарського і культурного освоєння, колонізації Причорномор'я, що спричинило “незвичайне багатство, особливо в пісні, музиці, мистецькій промисловості, побуті”. Все це забезпечило Україні визначальну роль в історії Східної Європи і, будучи завжди тісно зв'язаною із Західною Європою, вона “творила найдаліше на схід висунутий бастион європейської культури і ще своїми зусиллями та жертвами крові вона стримала наступ диких орд Азії”⁴⁰.

³⁸ Серед них назвемо лише головні: *Крип'якевич І. Огляд історії України. Repetitorium для вищих клас середніх шкіл та вчительських курсів* / Іван Крип'якевич. Київ; Львів; Відень, 1919; *І. К. [І. Крип'якевич]. Мала історія України* / І. К. Львів, 1921; *Його жс. Історія козащини. Для народу і молоді* / Іван Крип'якевич. Львів, 1922 (друге видання – 1934); *Його жс. Історія Української Держави XVII–XVIII в.* / Іван Крип'якевич. Львів, 1922; *Його жс. Студії над державою Богдана Хмельницького* / Іван Крип'якевич // *Записки НТШ*. Львів, 1925–1931. Тт. 138–140, 144–145, 147, 151; *Його жс. Історія України для народу* / Іван Крип'якевич. Львів, 1929; *Історія українського війська* (Част. 1: Військо княжих часів, част. 2: Запорозьке військо) / Іван Крип'якевич. Львів, 1936; *Його жс. Історія української культури. Частина 1: Побут* / Іван Крип'якевич. Львів, 1937; *Петренко І. [Крип'якевич І.]. Історія України від найдавніших до теперішніх часів* / І. Петренко. Львів, 1941 (спільно з О. Терлецьким) та ін.

³⁹ *Дашкевич Я. Іван Крип'якевич – історик України* / Ярослав Дашкевич // Крип'якевич І. *Історія України* / Іван Крип'якевич / Відп. ред. Ф. Шевченко, Б. Якимович. Львів, 1990. С. 5–21.

⁴⁰ *Крип'якевич І. Історія України* / Іван Крип'якевич / Відп. ред. Ф. Шевченко, Б. Якимович. Львів, 1990. С. 294–298.

Подібні погляди містила і т. зв. “Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року” українського історика мистецтва Миколи Голубця, яка вийшла друком 1935 р. у видавництві Івана Тиктора з передмовою І. Крип’якевича і була розрахована на широку аудиторію⁴¹. Упродовж міжвоєнного періоду різноманітні видання з історії України публікували багатотисячними накладками по декілька разів і, незважаючи на скрутне матеріальне становище, українське населення їх швидко розкупало. Очевидно, що це не могло не відбитися на формуванні національної самосвідомості українців у Польщі.

Галицькі історики мали також важливу підтримку з боку наддніпрянців у поширенні знань з історії України. Численні видання УНІ у Варшаві сприяли пропаганді насамперед державницької версії минулого України. Особливим академізмом вирізнялися “Нариси історії України”, підготовлені та опубліковані 1932 р. Дмитром Дорошенком, на той час співробітником УНІ⁴². Ця двотомна праця містила потужні історіографічний та джерелознавчий розділи й ґрунтовні аргументи на користь державницького підходу до історії України. Нову схему української історії цей дослідник презентував таким чином:

Коротко кажучи, ця схема обіймає початки української державної організації з осередком у Києві; розвиток і занепад київської держави; добу галицько-волинської держави; запанування Литви і Польщі на українських землях; повстання української козацької держави; занепад українського життя й поділ українських земель між Росією й Австрією; національне відродження й нарешті, уже за наших часів, змагання відновити українську державність [...] Українська історія – неперервний процес⁴³.

Для поступального розвитку історіографії та формування національної свідомості українського населення важливе значення мали й численні синтети з різних гуманітарних та соціальних наук, що вийшли з-під пера українських учених у Польщі. До них треба віднести тритомну “Українську Загальну Енциклопедію” за редакцією Івана Раковського, опубліковану в 1930–1935 рр., “Атлас України і сумежних країв” (1937), підготовлений групою українських учених під керівництвом Володимира Кубійовича тощо. Тож за порівняно короткий проміжок часу українським історикам і гуманітарній інтелігенції в Польщі, незважаючи на численні політичні та економічні перешкоди з боку польської влади, вдалося не тільки зберегти, а й примножити потенціал національного гуманітарного знання, в якому історія посіла дуже важливе місце, легітимізуючи невідворотність відродження української державності.

⁴¹ Голубець М. Велика історія України: Від найдавніших часів до 1923 року / Микола Голубець; Вступ І. Крип’якевича. Львів, 1935.

⁴² Дорошенко Д. Нариси історії України / Дмитро Дорошенко. Варшава, 1932. Т. 1: До половини XVII століття; Дорошенко Д. Нариси історії України / Дмитро Дорошенко. Варшава, 1933. Т. 2: Від половини XVII століття (Праці Українського наукового інституту, т. IX і т. XVIII, серія підручників, книги 1 і 2).

⁴³ Дорошенко Д. Нариси історії України. Варшава, 1932. Т. 1: До половини XVII століття. С. 16.

Таким чином, ліберально налаштована українська інтелігенція першою побачила небезпеку постійної конфронтації з владними структурами міжвоєнної Польщі, що в перспективі могла призвести до повного занепаду української культури і науки, й обрала шлях припинення українсько-польського суперництва та здійснення політики “органічної праці”, яка дозволяла зберегти створений у попередній період національно-культурний потенціал. Українські історики з різних українських земель, що опинилися в міжвоєнній Польщі, згуртувалися навколо двох головних наукових осередків – НТШ у Львові та УНІ у Варшаві – зуміли у непростих умовах вирішити головні завдання української історичної науки: по-перше, зберегти організаційну структуру української історіографії, освіти і культури; по-друге, сформувати нову “державницьку” версію української історії, яка поєднувала в собі здобутки тогочасних течій світової історіографії зі суспільно-політичними очікуваннями українського національного руху. Тому цілком можна погодитись з оцінкою щодо розвитку української історіографії в міжвоєнній Польщі, яку понад піввіку тому дав Олександр Оглоблин. Він вважав, що українська історична наука там розвивалась менш-більш вільно і досягла певних висот, адже польська влада, попри ворожість до всього українського, не втручалася у внутрішні справи української науки та не заперечувала її методологічних засад⁴⁴. Це дало українським історикам можливість перетривати складні часи наступу тоталітарних режимів і роз’єднаності українських земель.

UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY IN INTERWAR POLAND: ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

Leonid ZASHKILNYAK

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Archeology and Special Branches of Historical Science
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine,

The scientific potential of Ukrainian historiography in Galicia, created before World War I in particular through the development of Shevchenko Scientific Society and the formation of the Hrushevskyi’s historical school brought Ukrainian history and historians in the international arena and forced the world community to begin overestimate the established Russian and Polish versions of the history of Central and Eastern Europe. However, the defeat in the Polish-Ukrainian War of 1918–1919 and mastery of Galicia and Western Volhynia by Polish troops and the administration led to aggravation of relations between Ukrainian and Polish public authorities. This resulted in restrictions on rights and cultural development of the Ukrainian community in the eastern provinces of Poland. From the mid-1920s in the Ukrainian community of Galicia formed the mood to go “organic work” in terms of being a part of the Polish state, to what largely professional historians lead to. In 1930, with the consent and support of the Polish government Ukrainian Research Institute in Warsaw was founded; it rallied a group of scientists from the Dnipro Ukraine.

⁴⁴ Оглоблин О. Українська історіографія 1917–1956 / Олександр Оглоблин. Київ, 2003. С. 73.

Historians played leading role in national-cultural life in Galicia and Volhynia. They rallied around the secret Ukrainian University in Lviv, Shevchenko Scientific Society, Ukrainian Research Institute, worked at Polish universities and education system. In Ukrainian historiography prevailed almost unchallenged state direction presented by scientists of older and younger generations – Ivan Krypnyakevych, Omelyan Terletskyi, Stepan Tomashivskyi and other. In the interwar period by their efforts a new state conception of the history of Ukraine was designed and distributed; this conception, like the M. Hrushevskyi's scheme, was to serve as a scientific justification for the political aspirations of the Ukrainian national elites and simultaneously bring together Ukrainian historiography with European.

Key words: Ukrainian historical science, interwar Poland, the history of Ukraine.

УКРАИНСКАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ В МЕЖДУВОЕННОЙ ПОЛЬШЕ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Леонид ЗАШКИЛЬНЯК

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра археологии и специальных отраслей исторической науки
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

Научный потенциал украинской историографии в Галиции, созданный до Первой мировой войны, в частности, в связи с деятельностью Научного общества имени Шевченко и формирования исторической школы Михаила Грушевского, вывел украинскую историю и историков на международную арену и заставил мировое сообщество начать переоценивать созданные в предыдущий период российскую и польскую версии истории Центральной и Восточной Европы. Однако поражение в польско-украинской войне 1918–1919 гг., оккупация Галиции и Западной Волыни польскими войсками и администрацией привело к обострению отношений между украинской и польской общественностью, ограничению прав и культурного развития украинского населения в восточных провинциях возрожденной Польши. С середины 1920-х годов в среде украинской интеллигенции Галиции сформировалось стремление к “органической работе” в том смысле, чтобы признать украинцев частью польского государства и открыть путь к профессиональной научной деятельности. В 1930 г. с согласия и при поддержке польского правительства был основан Украинский научный институт в Варшаве, сплотивший группу ученых-эмигрантов из Приднепровской Украины.

Историки играли важную роль в национально-культурной жизни Галиции и Волыни, сплотившись вокруг тайного Украинского университета во Львове, Научного общества имени Шевченко, Украинского научного института, работая в польских университетах и учреждениях системы образования. В украинской историографии стало преобладающим “державницьке” направление, представленное учеными старшего и младшего поколений – Иваном Крип'якевичем Емельяном Терлецким, Степаном Томашивским и др. Благодаря их усилиям в междувоенный период была разработана и распространена новая “державницька” концепция истории Украины, которая, как и схема М. Грушевского, должна была служить научным обоснованием политических устремлений украинских национальных элит и, одновременно, сближать украинскую историографию с европейской.

Ключевые слова: украинская историческая наука, межвоенная Польша, история Украины.

Стаття надійшла до редколегії 15.01.2014

Прийнята до друку 03.03.2014